

У працях Л. Айдарової та М. Єрастова переконливо показано, що оволодіння знаннями зі стилістики проходять значно ефективніше, коли використовувати спеціальні стилістичні завдання, які орієнтують на засвоєння загальних способів дій, тобто певних системних операцій, що направлені на виділення істотних рис та відношень між предметами, котрі відображаються у тих чи інших поняттях.

Ступінь розуміння, швидкість і правильність розв'язання лінгво-стилістичних завдань ми вважаємо одним із головних критеріїв, які допомагають визначити рівень сформованості емотивно-стилістичних умінь.

Із зазначеного вище випливає, що процес удосконалення емотивно-стилістичних умінь проходить складний шлях, який розпочинається від наслідування прикладу через виконання вправ репродуктивного характеру до досягнення вищого рівня володіння емотивно-стилістичними уміньми — продукування зв'язного висловлювання з доцільним використанням у ньому мовних засобів емотивності відповідно до мети та умов спілкування.

Таким чином, організація роботи над граматичними засобами емотивності у 5–9 класах сприятиме засвоєнню знань про стилі мови й мовлення і формуванню комунікативних умінь і навичок учнів.

Література

1. Выготский Л. С. Собрание сочинений в шести томах. — М.: Наука, 1982–1984. — т.2. — С. 36–42.
2. Жинкин Н.И. Речь как проводник информации. — М.: Просвещение, 1982. — С. 18.
3. Иконников С. Н. Стилистический анализ текста. Пособ. для уч. — М.: Просвещение, 1967. — С. 50–82.
4. Мельничайко В. Я. Работа с грамматичными синонимами на уроках украинской речи в IV–VIII классах. — К.: Рад. школа, 1975. — С. 11.
5. Пентилюк М. І. Формування стилістичних умінь і навичок учнів //Укр. мова і л-ра в шк. — 1984. — №10. — С. 44–51.
6. Раев А. И. Психологические основы управления умственной деятельностью учащихся в процессе обучения. — Л.: Просвещение, 1971. — С. 9–10.
7. Теория речевой деятельности /Под ред. А. А. Леонтьева. — М.: Просвещение, 1968. — С. 86.
8. Чижова Т. И. Основы методики обучения стилистике в средней школе — М.: Просвещение, 1987. — С. 133–134.

Елеонора Палихата (стаття...79)

НАВЧАННЯ ПРОВЕДЕННЯ ІНТЕРВ'Ю

У наш час у школі деколи можна спостерігати послаблення інтересу учнів до уроків української мови. На наш погляд, однією з головних причин цієї недоречності є вивчення української мови дещо відірвано від практичного її застосування у процесі усномовленнєвого спілкування. виправленню цього становища допоможе комунікативне спрямування навчання української мови, оскільки у процесі мовленнєвої діяльності беруть участь свідомість, мислення, воля, активізовані комунікативною метою висловлювання. Звідси випливає, що звернення до комунікативного аспекту у вивченні української мови відкриває необмежені можливості формування школяра як мовленнєвої особистості. Особливого значення в цьому випадку набуває створення навчальних мовленнєвих ситуацій, відповідних умов для побудови комунікативного мовленнєвого акту, а тим самим і підготовки учнів до розв'язання різних мовленнєвих проблем.

Комунікативні перспективи вивчення української мови в школі реалізуються на уроках розвитку зв'язного мовлення, особливо діалогічного. "Комунікативна структура діалогу найбільш проста, вона відображається в рамках індивідуального спілкування, якому зазвичай властиві безпосередність, конфіденційність, інтимність. Однак індивідуальне спілкування може носити й офіційний характер, який вимагає від учасників діалогу використання певного етикету і стилю мовлення" [1, 20].

Видами діалогічного мовлення є бесіда, суперечка, інтерв'ю тощо. Інтерв'ю (англ. interview), як говориться у словнику іншомовних слів, це:

- призначена для поширення у пресі, по радіо, телебаченню бесіда у формі питань і відповідей з державним або яким-небудь іншим діячем;

- у соціологічних дослідженнях – бесіда дослідника за попередньо наміченим планом із особою або групою осіб, відповіді яких на питання дослідника служать вихідним емпіричним матеріалом для узагальнень" [2, 197].

"Інтерв'юер (англ. interviewer) – особа, яка проводить інтерв'ю, інтерв'ювання [2, 197].

Інтерв'ювання – це проведення бесіди, опитування кого-небудь із метою опублікування отриманих відомостей.

Отже, інтерв'ю – це удосконалені діалоги-розпитування. На початковому етапі навчання учнів інтерв'ювання проводяться діалоги-розпитування, які мають більш вузьку тему і стосуються переважно побутових проблем.

Метою проведення діалогів-розпитувань є удосконалення умінь проведення питально-відповідного діалогу, під час проведення якого учні повинні вчитися правильно будувати запитання, використовуючи при цьому необхідні: - питальні слова, виражені займенниками чи прислівниками; - доречні звертання, виражені іменниками в кличному відмінку, що відповідають певному мовленнєвому колективу та його традиціям; - форми мовленнєвого етикету і культури спілкування; - нові слова чи фразеологізми, лексичне значення яких попередньо тлумачаться тощо. Завершальною роботою над діалогами-розпитуваннями є проведення інтерв'ю. Для ознайомлення учнів із інтерв'ю як жанром публіцистичного стилю відводиться один урок із розвитку зв'язного мовлення. Суть роботи полягає у проведенні трьох етапів його опрацювання.

Перший етап роботи – це ознайомлення зі специфікою жанру. Він проводиться з допомогою методу розповіді учителя. При цьому учитель повідомляє, що інтерв'ю – це жанр публіцистичного стилю. В інтерв'ю переважно беруть участь дві особи: журналіст як інтерв'юер та особа, думки якої є цікавими для навколишніх. Зміст інтерв'ю являє собою відповіді співрозмовника на запитання, поставлені інтерв'юером.

Другий етап роботи – це надання вчителем порад, необхідних для проведення інтерв'ю, про поведінку інтерв'юера: а) перед інтерв'ю, б) під час інтерв'ю, в) після інтерв'ю.

Перед інтерв'ю інтерв'юеру потрібно чітко сформулювати для себе, чому він чи організація (наприклад, редакція), яку інтерв'юер представляє, зацікавилася саме цією людиною, з якою планується проведення інтерв'ю:

- що інтерв'юер про неї знає?
- про що можна і потрібно запитати, а про що питати не можна?
- скільки часу може відвести людина для проведення з нею інтерв'ю?
- як краще інтерв'юеру сформулювати кожне питання?
- скільки може бути запитань? Чи не багатослівні вони?
- попередньо познайомитися із майбутнім співрозмовником і обговорити з ним план майбутнього інтерв'ю;

- попередньо обдумати початок інтерв'ю та його завершення.

Під час проведення інтерв'ю інтерв'юерові потрібно звернути увагу на такі питання:

- який настрій у співрозмовника? Чи відповідає його настрій передбачуваний тональності розмови?

- скорегувати питання, виходячи зі створеної мовленнєвої ситуації;
- зіставити відведений час із отриманою інформацією;
- записати проведене інтерв'ю на диктофон чи магнітофон.

При цьому вчителю необхідно повідомити учням про те, що інтерв'ю можна проводити усно й письмово. Якщо для запису інтерв'ю, проведеного усно, потрібно використати магнітофон чи диктофон, щоб відновити розмову для прослуховування слухачами чи глядачами, то для проведення інтерв'ю на сторінках газет чи журналів запитання інтерв'юера та відповіді співрозмовника оформляються письмово.

Після проведення усного інтерв'ю потрібно:

- відновити хід інтерв'ю з допомогою прослуховування записаного тексту на магнітофонній плівці і подумати, що повинно бути опубліковано, а що має залишитися, як

кажуть, "за кадром";

- звернути увагу на власну позицію стосовно піднятої теми інтерв'ю;
- виявити: - чи не спостерігається тиску на співрозмовника з боку інтерв'юера? - хто знаходиться на першому плані, інтерв'юер чи його співрозмовник, позиції якого цікавлять слухачів?
- познайомити співрозмовника із передбачуваним для публікації чи прослуховування в ефірі варіантом інтерв'ювання;
- враховувати інтерв'юєрові рекомендації співрозмовника при підготовці кінцевого варіанту інтерв'ю.

І третій етап роботи — це методика опрацювання інтерв'ю, тобто, як, яким чином вчити дітей проводити інтерв'ю? Ще М.В.Ломоносов вказував на "пять средств" для набування дару слова: "первое — природные дарования, второе — наука, третье — подражание авторов, четвертое — упражнения в сочинении, пятое — знание других наук" [3, 92].

Враховуючи усі названі засоби, ми зупинимося на навчанні інтерв'ювання як на вивченні будь-якої іншої теми з української мови з допомогою проведення тренувальних вправ, а саме, вправління у створенні діалогічних текстів у формі інтерв'ю.

Оскільки при проведенні інтерв'ю є необхідність в урахуванні ситуацій, при яких відбувається розмова, то тренувальні вправи, що допомагають навчити учнів проводити інтерв'ю, ми назвемо ситуативними. Для проведення ситуативних вправ учитель створює таку вербально описану мовленнєву ситуацію, яка, хоч і суттєво, відрізняється від природної, що виникає у звичайних умовах спілкування, але створює умови для навчання побудови висловлювання, у нашому випадку – проведення інтерв'ю. "Ситуативні вправи – це такі мовленнєві вправи, виконання яких залежить від характеру усної навчальної мовленнєвої ситуації. Основною їх ознакою є наявність мовленнєвого стимулу, що викликає мовленнєву реакцію учня, який визначає вибір тої чи іншої мовної одиниці. Ситуативні вправи, розвиваючи у школярів уміння поєднувати зміст із формою висловлювання, сприяють формуванню творчого мислення, загострюють чуття рідної мови, привчають користуватися мовними засобами, які найбільше підходять для даних умов спілкування" [4, 16].

Окремі методисти вважають, що "ситуативні вправи є одним із видів комунікативних вправ" [5, 50]. Вони будуються в основному на уяві і передбачають атмосферу невимушеності, доброзичливості, заохочення.

Для того, щоб допомогти учителю української мови в навчанні проведення інтерв'ювання на уроках розвитку зв'язного мовлення, пропонуємо такі ситуації:

Ситуація 1.

Уявіть собі, що редакція солідного видавництва доручила вам узяти інтерв'ю у футболіста, який на останньому матчі забив два голи і привів команду до перемоги. Із чого ви розпочнете свою підготовчу роботу? Складіть план своїх дій. Сформулюйте запитання, які можна поставити футболістові, та передбачені відповіді на них.

Ситуація 2.

Ваш товариш їздив відпочивати в Артек. Візьміть у нього інтерв'ю для шкільного радіо з метою дізнатися якнайбільше про відпочинок у славному таборі і порівняти його з відпочинком в інших таборах. Для порівняння візьміть також інтерв'ю з учнем, який відпочивав у місцевому таборі.

Ситуація 3.

Учень вашої школи повернувся з екскурсії з Німеччини, куди їздив зі своїми товаришами за сприяння греко-католицької громади. Візьміть у нього інтерв'ю з метою взяти, що він побачив у Німеччині, з ким зустрічався, що спільне й відмінне між молоддю України та Німеччини тощо. Обдумайте запитання і сформулюйте їх.

Ситуація 4.

Візьміть інтерв'ю в учня-відмінника вашої школи для того, щоб взяти, як він досягає відмінних успіхів, як вчить уроки, як опрацьовує домашні завдання тощо. Сформулюйте запитання так, щоб відповіді відмінника були своєрідними рекомендаціями для відстаючих у навчанні учнів.

Ситуація 5.

Ваша однокласниця ціле літо працювала на фермі, щоб заробити собі гроші на оплату за навчання у вищому навчальному закладі, куди збирається вступати через декілька років. Візьміть у неї інтерв'ю для того, щоб узнати, яку роботу дівчинка виконувала, скільки часу на день працювала, чи справлялася зі своєю роботою, скільки заробила грошей тощо.

Ситуація б.

Члени гуртка "Антисуржик" доручили вам взяти інтерв'ю у поета чи письменника про культуру української мови. Сформулюйте запитання, уникаючи при цьому штампів.

Ситуації, подібні до запропонованих, учитель може скласти й сам, оскільки він знає: - життя учнів класу, школи, усі болючі питання, які варто, а то й необхідно, торкнутися під час навчання, можливо, з виховною метою; - значні події, що відбуваються в учнівському колективі, які вимагають зосередження на них уваги, обговорення. Вправління учнів у проведенні інтерв'ю на основі вербально описаних ситуацій допоможе учителеві української мови підготувати школярів на уроках розвитку зв'язного мовлення до реального спілкування в різних життєво важливих природних мовленнєвих ситуаціях.

Література

1. Скалкин В.Л. Обучение диалогической речи. – К.: Рад. школа, 1989. — 158с.
2. Словарь иностранных слов. – М.: Русский язык, 1983. — 608 с.
3. Ломоносов М.В. Краткое руководство к красноречию...// Полн. собр. соч. – Т.7. — 257с.
4. Капинос В.И. Работа по развитию речи учащихся в свете теории речевой деятельности // Ряз. – 1978. №4. — С.29-33.
5. Пузиков Ю.К. Ситуативные упражнения при работе над вводными словами // Ряз. – 1987 - №4. — С.49-51.

Стефанія Панцьо (анкр...79)

ВИВЧЕННЯ МОРФОНОЛОГІЇ У КУРСІ “СУЧАСНА УКРАЇНЬКА ЛІТЕРАТУРНА МОВА”

У сучасному мовознавстві займає досить значне місце морфонологія як самостійний розділ граматичного опису одиниць мови. Вона набула активного розвитку протягом останніх 20-30 років. Лінгвісти поставили і вирішили такі основні питання: статус морфонології, її місце у структурі мови, завдання, об'єкт дослідження та ін. Причиною, що зумовила появу нового вчення про фонологічну структуру морфем, стала варіантність морфем. У системі синхронного словотвору варіативними можуть бути кореневі та афіксальні морфемі, а також твірні основи. Саме дослідження цього явища послужило причиною появи **морфонології**, яка вивчає фонемі як елементи побудови морфем та словоформ.

Студенти філологічного факультету морфонологію вивчають у межах словотвору. Оскільки морфонологічні перетворення не розглядаються у шкільній граматиці, то цей розділ мовознавства порівняно важко сприймається. Тому у процесі викладання наголошуємо як на об'єкті морфонології, так і на її практичних завданнях. Отже, пропонується теза — морфонологія з'явилася як результат зв'язку фонології, морфонології та словотворення. Об'єктом її виступає фонема як елемент будови морфемі і словоформ. Через аналіз конкретних слів разом із студентами з'ясуємо, що встановлює морфонологія у такій послідовності:

1. Фонемний склад морфем різних типів:

- із скількох морфем складається слово **дорога**? (корінь *дорог-* і флексія *-а*);
- яка фонемна будова кожної морфемі? (ПГ ПГП — Г);
- яку фонемну будову має коренева морфема слова **серце**? (ПГПП) і т.д.;
- із скількох фонем складаються слова **дорога**, **серце** і чи однакова їх комбінація?

Слухачі доходять висновку, що таку ж будову можуть мати і прикметникові та дієслівні корені. Подібне зіставлення фонемної будови корневих або афіксальних морфем сприяє встановленню їх типології в межах однієї частини мови або навіть різних частин мови.

2. Варіантність фонем в структурі тотожних морфем при словотворенні чи формотворенні:

- які аломорфи маємо у прикметниках? Тривога – тривож-ний, дорога – дорож-ній, друг –